

'KRİZ-BÜYÜME-İSTİHDAM' ÜÇGENİNDE 1994 VE 2001 KRİZLERİ

Yrd. Doç. Dr. Halil Bader Arslan
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Özet

Bu çalışma temel olarak, 1994 ve 2001 krizlerini izleyen dönemlerde büyüme ve istihdam ilişkisini ortaya koymaktadır. İlk olarak, 2001 krizi sonrası dönemde sağlanan büyüme ile verimlilik artışı ve ücretlerin baskı altında tutulması arasında kuvvetli bir ilişki olduğu ortaya konmuştur.

Ardından 2001 ve 1994 krizlerini izleyen dönemlerde istihdam hacmindeki değişim incelenmiş ve 2001 krizinden sonraki büyüme döneminin, 1994 krizi sonrası döneme göre daha az istihdam yarattığı görülmüştür.

Çalışmanın son bölümünde 2001 sonrası dönemde, 1994 krizi sonrası dönemine göre neden daha az istihdam yaratılabildiğinin nedenleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Büyüme, istihdam, verimlilik, ücretler, kriz.

1994 and 2001 Crises in the 'Crisis-Growth-Employment' Triangle

Abstract

This study examines the relationship between economic growth and employment during the periods following 1994 and 2001 crises in Turkey. Results show that there is a strong relation among growth, increase in productivity and pressure on real wages.

Later, employment trends have been observed in post 2001 and post 1994 periods and results show that growth created less jobs in the post-2001 period, in comparison to post-1994 period.

In the final section of the study, possible causes of creating less employment during the post-2001 period than the post-1994 period have been discussed.

Keywords: Growth, employment, productivity, wages, crisis.

'Kriz-Büyüme-İstihdam' Üçgeninde 1994 ve 2001 Krizleri

I- Giriş

Çalışma, işveren ile çalışanlar arasında bir takım vaatlerin yerine getirilmesi ve karşılığında bazı kazançların beklendiği bir süreçtir. İşverenin çalışma ilişkisinden beklentilerinin başında verilen görevlerin yüksek verimlilikle yerine getirilmesi gelir. Bunu, işe bağlılık, üretim hatalarının asgari düzeye indirilmesi, üretim sürecinin düşük maliyetli yürütmesi ve bu paralelde işgücü maliyetlerinin mümkün olan (tarafaların uzlaşacağı) en düşük düzeyde tutulması izler. Diğer taraftan, çalışanlar ise görevlerini beklendiği gibi yaptığı müddetçe işlerini korumayı, kendilerine uygun bir çalışma ortamı sunulmasını, terfi edebilmeyi ve ücretlerinin yükselmesini beklerler. Kurulan iş ilişkisi, sözleşmede yazılı olarak yer almasa bile, işveren ve çalışanın karşılıklı beklentilerinin sonucu olarak, aralarında aynı zamanda psikolojik bir sözleşme kurar.

Çalışan ve işveren arasında kurulan bu psikolojik sözleşmede bir takım nedenlerle değişim ve ihlaller gerçekleşebilir. Sözleşmede yapılan küçük değişimler (performans kriterleri, ücret planları, çalışma düzeni...vb.) sözleşmeyi bozmazken bile sözleşmenin yapısını değiştiren ihlaller buna neden olabilir (Rousseau, 1996: 50-51). Bunun nedeni değişimin taraflarca zamanla benimsebilmesi ancak ihlallerin daha güçlü dirençle karşılaşmasıdır. Ekonomik dalgalanmalar her ülke ekonomisinde, istihdam alanında değişimlere neden olabilir. Ekonomilerin küçülme dönemlerinde istihdam hacmi daralırken, büyüme dönemlerinde tersi durum izlenmektedir. Bunun yanında, istihdam şartlarında da fazla mesai, iş paylaşımı, geçici olarak izne çıkarma ve benzeri bir takım değişiklikler yapılabilir.

Son yıllarda 2001 krizi ardından girilen büyüme döneminde, istihdamda yeteri kadar artış sağlanamaması ve bu nedenle işsizlik oranının düşmemesi

önemli bir tartışma konusu olmuştur (Tonus, 2007; Ay/Karaçor, 2006). Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisinde 1994 ve 2001'de yaşanan krizlerin ardından girilen büyüme sürecinin istihdam piyasasındaki etkilerini araştırmaktır. Bu doğrultuda öncelikle, 2001 krizi sonrasında istihdamdaki gelişmeler ve kriz sonrası büyümenin istihdama etkileri tartışılacak; daha sonra 1994 ve 2001 krizleri istihdama etkileri açısından karşılaştırılacaktır. Bu aşamada TCMB verileri kullanılarak sanayi üretimi ile reel kazançlar ve verimlilik ilişkisi 1994 sonrası ve 2001 sonrası dönemlerinde incelenecektir.

II- 2001 Krizi Sonrası İstihdam Piyasası

Türkiye İstatistik Kurumu verileri 2001–2006 döneminde ekonominin 806 bin kişilik ek istihdam yarattığını göstermektedir. Altı yıllık dönemde ekonominin bu kadar az istihdam yaratabilmesi hem işsizlik hem de büyüme anlamında önemli bir sorunun göstergesidir. Bu alanda ekonominin 2001 sonrası gelişimi konusunda sıklıkla tartışılan bir konu, büyümenin istihdam yaratmaması ve mevcut büyümenin verimlilik artışı yoluyla sağlanmasıdır. Mevcut veriler ışığında 2001 krizi sonrasında ekonomi oldukça düşük istihdam yaratmış görünmekle birlikte bu sorunu daha detaylı incelemek gerekmektedir.

Tablo 1: 1993-2006 Dönemi Toplam İstihdam

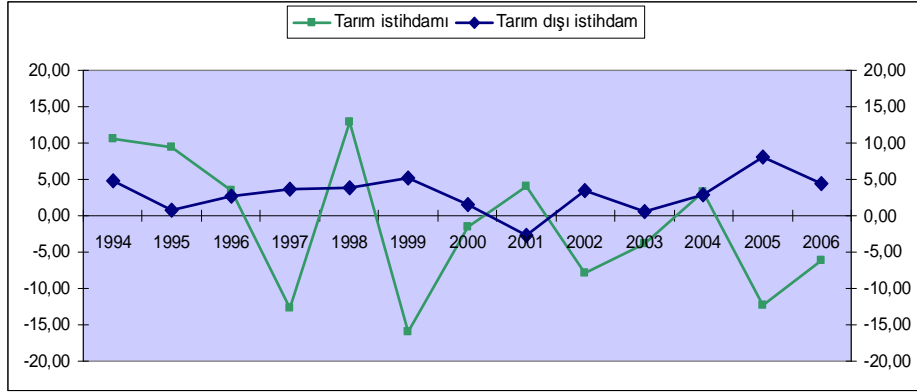
	Toplam İstihdam	Değişim %
1993	18.679	
1994	20.026	7.21
1995	20.912	4.42
1996	21.548	3.04
1997	21.082	-2.16
1998	22.334	5.94
1999	21.507	-3.70
2000	21.580	0.34
2001	21.524	-0.26
2002	21.354	-0.79
2003	21.147	-0.97
2004	21.791	3.05
2005	22.046	1.17
2006	22.330	1.29

Kaynak: TÜİK (2008), *İstihdam Veritabanı*: (<http://www.tuik.gov.tr/isgucu/IstihdamRapor.do>)

2001 krizinin ardından 2002 ve 2003 yıllarında da istihdam daralmaya devam etmiş ancak 2004'ten sonra (2004–2006 döneminde 1.2 milyon kişi) artmaya başlamıştır. Dolayısı ile kriz ardından iki yıl boyunca istihdam hacmi daralmış, ancak 2004'ten sonra yeniden yükselişe geçmiştir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, istihdamdaki kompozisyonun değişimidir.

Türkiye’de son yirmi yılda tarımsal nüfusun payı azalmakta, sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışan nüfusun payı artmaktadır. 1996 yılında tarım sektöründe yaklaşık 9,5 milyon kişi çalışırken, bu sayı 2006’da 6 milyona gerilemiştir. Yani ekonomi yapısal bir dönüşümden geçmektedir (Arslan, 2001: 55). 2001–2006 döneminde istihdamdaki değişimin ne kadarının tarımsal, ne kadarının tarım dışı faaliyetlerden kaynaklandığı konusunu önemli kılan başka bir husus krizin sektörel istihdam dalgalanmalarına neden olmasıdır. Şekil 1’de görüldüğü gibi, Türkiye’de, kriz dönemlerinde tarım dışı istihdam hızla daralırken, tarımsal istihdam artmaktadır. Kriz dönemlerinde tarımsal istihdamdaki artış, kentlerde yaşayan ve işsiz kalan nüfusun bir kısmının memleketine dönüp tarımsal faaliyetlere devam ettiği varsayımıyla açıklanabilir. Yeniden büyümeye geçildiği dönemlerde ise tarım dışı istihdam artmaya başlarken, tarımsal istihdam azalmaktadır. Kısaca bu dönemde Türkiye’de sorun, istihdamın işsizliği azaltacak ve tarım sektöründen ayrılanlara yeteri kadar iş yaratacak kadar artmamasıdır.

Şekil 1: Tarımsal İstihdam ve Tarım Dışı İstihdamda Değişim (% olarak)

Kaynak: TÜİK (2008), İstihdam Veritabanı: (<http://www.tuik.gov.tr/isgucu/IstihdamRapor.do>)

Karşı taraftan, 2001 krizinde toplam istihdamda gerileme yaşanmış olsa da, Tablo 2’de görüleceği gibi, istihdam hacmindeki gerileme çok yüksek değildir. 2001 yılında ekonomi %10,3 oranında küçülmesine rağmen tarım dışı

istihdam %2,7 oranında (yaklaşık 400 bin kişi) azalmıştır. İzleyen yıllarda ise tarım dışı istihdam artış göstermektedir. Benzer şekilde imalat sanayi üretim endeksi 2000 yılında 102,1'den 2001'de 92,4'e gerilemiş, imalat sanayi istihdam endeksi ise 89,1'den 81,7'ye düşmüştür (Bkz. Tablo 3). Ancak görüldüğü gibi istihdam endeksindeki gerileme, üretim endeksindeki gerilemenin altındadır. Dolayısıyla istihdamdaki gerileme, üretimdeki düşüş kadar yüksek değildir. Başka bir ifade ile işletmeler, çalışan sayısını, üretimlerindeki düşüş kadar azaltmamış, daha az oranda çalışanı işten çıkarmıştır.

Tablo 2: Toplam, Tarımsal ve Tarım Dışı İstihdam (Milyon kişi)

	Toplam İstihdam	Değişim %	Tarımsal İstihdam	Değişim %	Tarımdışı İstihdam	Değişim %
1993	18.679		7.606		11.073	
1994	20.026	7.21	8.416	10.65	11.610	4.85
1995	20.912	4.42	9.205	9.38	11.707	0.84
1996	21.548	3.04	9.526	3.49	12.022	2.69
1997	21.082	-2.16	8.321	-12.65	12.761	6.15
1998	22.334	5.94	9.388	12.82	12.946	1.45
1999	21.507	-3.70	7.894	-15.91	13.613	5.15
2000	21.580	0.34	7.769	-1.58	13.811	1.45
2001	21.524	-0.26	8.089	4.12	13.435	-2.72
2002	21.354	-0.79	7.458	-7.80	13.896	3.43
2003	21.147	-0.97	7.165	-3.93	13.982	0.62
2004	21.791	3.05	7.400	3.28	14.391	2.93
2005	22.046	1.17	6.493	-12.26	15.553	8.07
2006	22.330	1.29	6.088	-6.24	16.242	4.43

Kaynak: TÜİK (2008), *İstihdam Veritabanı*: (<http://www.tuik.gov.tr/isgucu/IstihdamRapor.do>).

Bu durumda, “imalat sanayi işletmeleri 2001 krizinde daha az sayıda çalışanı işten çıkararak atıl istihdam yaratmıştır” demek mümkündür. 2001 sonrası dönemde ise sektörün büyümesi, öncelikle atıl istihdamın iş yükünün artırılması ile desteklenmiş, istihdam büyüme hızı sektörün büyüme hızının altında kalmıştır. Buna bir de azalan reel ücretler eklendiğinde ortaya daha net bir resim çıkmaktadır. Acaba imalat sanayi büyümesini verimliliği artırarak ve ücretleri baskı altında tutarak mı gerçekleştirmiştir?

Bunu açıklamak için, TCMB tarafından sağlanan ve 2000–2006 döneminde üçer aylık dönemler bazında imalat sanayinde, kişi başına kısmi verimlilik

(KVE) ve çalışanların reel kazanç (RKE) ve imalat sanayi üretim (SUE) endeksleri arasındaki ilişki regresyon yöntemi ile incelenebilir.

-Reel Kazanç Endeksi: Belli aralıklarla, çalışılan süre veya yapılan iş karşılığı, çalışılmayan sürelerin ücreti de dahil olmak üzere, çalışana yapılan her türlü nakit ve diğer ödemelerin tümü endeks haline getirilmiştir.

-Kişi Başına Kısmi Verimlilik Endeksi: İmalat sanayinin büyük ölçekli tesislerindeki üretim işçileri sayısını ve yüksek teknolojlili sermayenin istihdam ve üretim üzerindeki etkisini ölçmek ve kısmi verimliliği hesaplamak için geliştirilen endekstir.

-İmalat Sanayi Üretim Endeksi: Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yaklaşık 3500 işyerine yapılan anket sonucu elde edilen üretim endekstir.

1997 yılının baz alındığı dönemde, izleyen yıllarda çalışanların reel kazançları, yani reel olarak çalışanların eline geçen nakdi ve gayri nakdi tüm ödemeler, önemli ölçüde gerilemiştir. Bunun nedeni çalışanlara yapılan ödemelerdeki artışın enflasyonun altında kalmasıdır. İmalat sanayinde çalışanların reel kazanç endeksi 2000 yılında 110,2 değerinde iken 2006 yılında 85,7 düzeyine gerilemiştir¹. Diğer taraftan imalat sanayindeki işletmelerin reel kar endeksi 2000 yılında 53,3 düzeyinde iken 2006'da 165,5'ya yükselmiştir. Daha açık bir ifadeyle imalat sanayinde karlılık artarken çalışanların reel kazançları gerilemiştir. Bu veriler çalışanlar ile işverenler arasındaki psikolojik sözleşmenin işveren kesimi tarafından çalışanlar aleyhine değiştirilmesi anlamına gelmektedir.

¹ Çalışanların reel kazançlarının arttığı yalnızca iki sektör bulunmaktadır. Bunlar 126,3 ile yakıt (kok, petrol ürünleri ve nükleer yakıt) ve 105,4 ile diğer ulaşım araçları imalatıdır. Reel kazanç endeksinin en düşük olduğu sektörler ise elektrikli ve optik donanım imalatı (61,7), tekstil (75,8) ve hazır giyim (77,2) sektörleridir.

Tablo 3: 2000-2006 Dönemi Çeyrekler İtibarıyla Kısmi Verimlilik, Reel Kazanç ve Sanayi Üretim Endeksleri

Dönem	KVE	RKE	SUE
2000 I	104.5	111.20	88.90
2000 II	116.6	107.00	105.50
2000 III	117.10	111.50	107.40
2000 IV	119.60	111.10	106.40
2001 I	105.1	105.30	88.50
2001 II	112.1	91.80	92.40
2001 III	117.7	95.70	96.00
2001 IV	117.6	88.90	92.70
2002 I	117	87.00	91.50
2002 II	127.4	87.70	105.10
2002 III	126.9	89.50	107.10
2002 IV	127	88.90	106.30
2003 I	123.4	82.30	101.20
2003 II	131.4	78.40	110.50
2003 III	138.2	82.20	118.30
2003 IV	142.1	86.10	118.10
2004 I	136.8	81.80	113.30
2004 II	150.1	81.30	129.50
2004 III	147.1	83.40	128.60
2004 IV	145.2	85.70	123.40
2005 I	141.7	84.10	119.60
2005 II	156	83.50	132.30
2005 III	156.1	85.50	133.90
2005 IV	157.6	86.40	132.50
2006 I	148.4	84.40	122.90
2006 II	171.1	83.80	143.00
2006 III	165.1	85.50	140.70
2006 IV	165	88.80	140.40

Kaynak: TCMB (2008) Veritabanı: (<http://evds.tcmb.gov.tr/>).

KVE ve RKE'nin bağımsız, SUE'nin bağımlı değişken kabul edildiği regresyon analizinin sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4: Reel Kazanç, Kısmi Verimlilik ve Sanayi Üretim Endeksleri Regresyon Sonuçları

Değişken	Katsayı	St. Sapma	t-istatistik	Olasılık
RKE	-1.236497	0.261132	-4.735139	0.0001
KVE	1.467500	0.139457	10.52292	0.0000
C	-4.247355	1.113566	-3.814194	0.0009
R-kare	0.843502	Ort. bağımlı değişken		-0.650000
Uyarlanmış R-kare	0.829893	S.S. bağımlı değişken		13.13710
St. Hata	5.418266	Akaike info kriteri		6.325596
Artık kareler topl.	675.2249	Schwarz kriteri		6.470761
Log olasılık	-79.23274	F-istatistik		61.98326
Durbin-Watson katsayısı	2.214138	Olasılık (F-istatistik)		0.000000

-Regresyon denklemi $SUE = -4.247 - 1.236 (RKE) + 1.467 (KVE)$ olarak belirlenmiştir.

-R²: Reel kazanç endeksi ve kişi başına kısmi verimlilik endeksi, sanayi üretim endeksindeki değişimin %84.3'ünü açıklamaktadır. Yani, çalışanların reel kazançları ve kısmi verimlilikleri verileri kullanılarak, sanayi üretim endeksi %84.3'lük bir olasılıkla tahmin edilebilmektedir. İmalat sanayinin, büyümesini verimliliği artırarak ve ücretleri baskı altında tutarak gerçekleştirdiği söylenebilir.

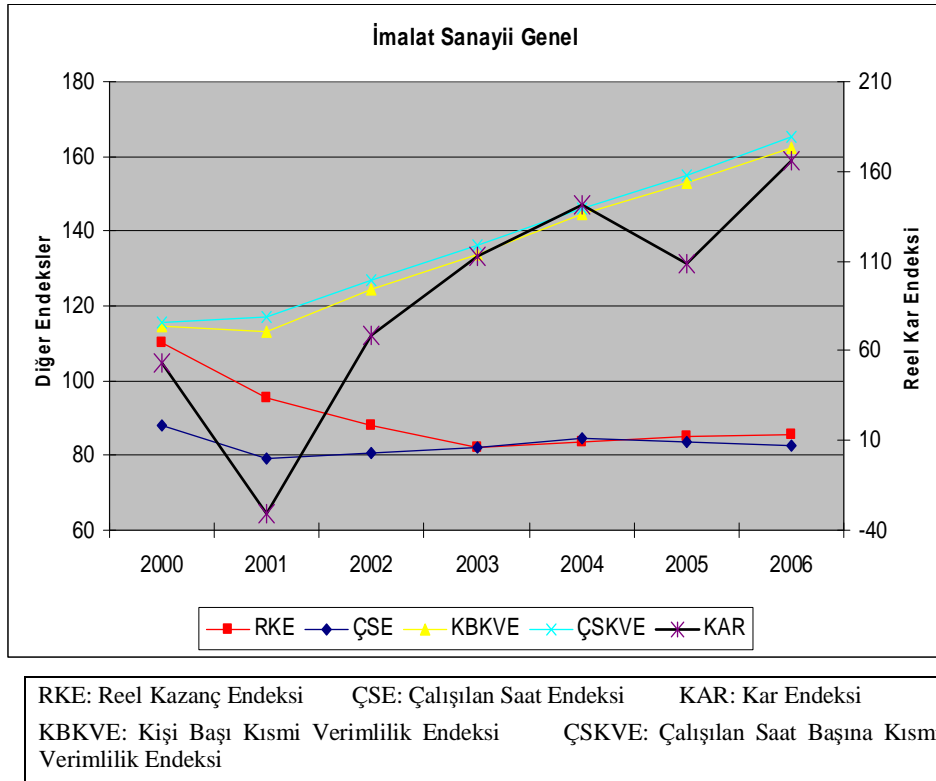
-F Testi: F değeri 61.98 ve F olasılık değeri 0'dır. %95 güven aralığında 0.05 değerinden düşüktür ve model sanayi üretim endeksini açıklama gücüne sahiptir.

-Durbin-Watson katsayısı 2.214 değerine sahiptir.

TCMB verilerine göre üretimdeki artışın yanında, imalat sanayi kar endeksi de artış göstermiştir. Tüm alt sektörleri ile imalat sanayinde kısmi verimlilikteki artış, sektörün reel karlılığını artırmaktadır. Şekil 2'de görüldüğü gibi kişi başına ve çalışılan saat başına kısmi verimlilik arttıkça imalat sanayinin

reel karlılık endeksi de artmaktadır. Diğer taraftan çalışanlara ait reel kazanç endeksi gerilemektedir. Dolayısıyla, imalat sanayindeki karlılık artışı bir taraftan çalışanlara yapılan reel ödemelerdeki azalışla finanse edilmekte, bunun yanında çalışanların verimliliği artmaktadır.

Şekil 2: İmalat Sanayii Endekslerinde Değişim

Kaynak: TCMB (2008) Veritabanı: (<http://evds.tcmb.gov.tr/>).

2000 ve 2001 krizlerinin ardından işsiz sayısında ortaya çıkan büyük artış, 2003 yılından itibaren erimeye başlamış ancak, işsizlik oranı henüz kriz öncesi dönemin altına inememiştir. Belirli bir büyüme oranında verimlilik artışı ne kadar yüksek ise istihdam artışı o kadar düşük olmaktadır. Ülkemizde de son yıllardaki durum bunun bir örneğidir. Kriz döneminde boşalan kadrolar, yeni istihdam yoluyla doldurulmamış, önce mevcut çalışanlardan daha yüksek verim alma yoluna gidilmiş, çalışma saatleri artırılmıştır. Özellikle imalat sanayinde

verimlilik, hizmetler ve tarım sektörlerine göre daha yüksektir (Taymaz/Suiçmez, 2005: 8).

III- 1994 ve 2001 Krizleri Sonrası Büyüme ve İstihdam İlişkisi

Bu başlıkta, imalat sanayi istihdamı ile sanayi üretimi arasındaki ilişki incelenecektir. Amaç, kriz sonrası dönemlerde üretimdeki büyüme ile daha fazla istihdamla sağlanıp sağlanamadığını tespit etmektir. Bu amaçla öncelikle 2001 krizi sonrası büyümenin istihdam ile ilişkisini belirlenecek, ardından aynı ilişki 1994 krizi sonrası dönem için incelenecektir. Son olarak iki dönem karşılaştırılacak ve varsa farkları yorumlanacaktır. Bu yolla, sanayi üretimi ile üretimde çalışanların sayısı arasında bir ilişki olup olmadığı, varsa ne tür bir ilişki olduğu ve ilişkinin büyüklüğü belirlenebilecektir.

TCMB veritabanından 2000–2006 dönemi üçer aylık imalat sanayi üretim endeksi (SUE) ve istihdam endeksi (ISTEN) verileri alınmış ve regresyon analizine tabi tutulmuştur.

Tablo 5: 2001 Krizi Sonrası Dönem Regresyon Sonucu

Değişken	Katsayı	St. Sapma	t-istatistik	Olasılık
C	1.907407	1.118867	1.704766	0.1006
ISTEN	2.499054	0.447110	5.589349	0.0000
R-kare	0.555483	Ort. bağımlı değişken		1.907407
Uyarlanmış R-kare	0.537702	S.D. bağımlı değişken		8.550660
St. Hata	5.813806	Akaike info kriteri		6.429535
Artık kareler topl	845.0084	Schwarz kriteri		6.525523
Log olasılık	-84.79872	F-istatistik		31.24082
Durbin-Watson katsayısı	3.087651	Olasılık(F-istatistik)		0.000008

2001 sonrası dönem için regresyon denklemi $SUE_i = 1.907 + 2.499(ISTEN)$ olarak tespit edilmiştir. Buna göre 2000–2006 döneminde üretimde çalışanlar endeksindeki değişimin sanayi üretimine etkisi 2.499'dur. Yani, üretimde çalışanlar endeksindeki her bir birimlik artışta, sanayi üretim endeksinde 2.499'luk artış görülmektedir.

Üretimde çalışanlar endeksindeki değişim, sanayi üretim endeksindeki değişimin %53.7'sini açıklamaktadır. F-testi sonucu ise %5'in altındadır ve sonuç anlamlıdır.

2000-2006 dönemi için yapılan analiz, 1994 krizini izleyen dönemdeki durumu görmek amacıyla, 1993-1999 dönemi için de uygulanmıştır.

Tablo 6: 1994 Krizi Sonrası Dönem Regresyon Sonucu

Değişken	Katsayı	St. Sapma	t-istatistik	Olasılık
C	1.082421	0.994608	1.088288	0.2868
ISTEN	1.686608	0.319728	5.275132	0.0000
R-kare	0.526757	Ort. bağımlı değişken		1.107407
Uyarlanmış R-kare	0.507828	S.D. bağımlı değişken		7.366657
St. Hata	5.168078	Akaike info kriteri		6.194066
Artık kareler topl.	667.7258	Schwarz kriteri		6.290054
Log olasılık	-81.61989	F-istatistik		27.82702
Durbin-Watson katsayısı	2.841656	Olasılık(F-istatistik)		0.000018

1994 krizi sonrası dönem için denklem $SUE_i = 1.082 + 1.686 (ISTEN)$ olarak tespit edilmiştir. Buna göre 1993–1999 döneminde üretimde çalışanlar endeksindeki değişimin sanayi üretimine etkisi 1.686'dır. Yani, üretimde çalışanlar endeksindeki her bir birimlik artışta, sanayi üretim endeksinde 1.686'lık artış görülmektedir.

Üretimde çalışanlar endeksindeki değişim, sanayi üretim endeksindeki değişimin %50.7'sini açıklamaktadır. F-testi sonucu ise %5'in altındadır ve sonuç anlamlıdır.

IV- Sonuç

1994 ve 2001 krizleri sonrası dönemde, üretimde çalışanlar ve sanayi üretim endeksleri arasındaki önemli fark, üretimde çalışanlar endeksinin iki dönemde aldığı katsayılarıdır. 1993–1999 dönemi için katsayı 1.686 iken 2000–2006 dönemi için 2.499'dur. Dolayısı ile 2000–2006 döneminde üretimdeki artışın çalışan sayısına olan duyarlılığı daha yüksektir. Başka bir ifadeyle, 1993–1999 döneminde çalışan sayısındaki her bir birimlik artışta, sanayi üretim

endeksinde 1.686'lık artış görülmekteyken, aynı oran 2000–2006 döneminde 2.499'a yükselmiştir. Bu kesinlikle, 2001 krizi sonrası dönemde, 1994'e göre daha fazla istihdam yaratıldığı anlamına gelmemektedir. Tersine, 2001 krizi sonrasında ekonomik büyüme daha az istihdam yaratmıştır.

Bu sonuç, 2001 krizi sonrasında istihdam yaratmayan büyüme olarak nitelenen argümanı desteklemektedir. 1994 krizinin gerçekleştiği yıl boyunca istihdam edilen kişi sayısı önemli ölçüde artmış, bu artış iki yıl daha devam etmiştir. Oysa 2001 krizinde istihdam edilen kişi sayısı azalırken, gerileme 2004 yılına dek sürmüştür. Dolayısı ile 2001 krizinin istihdama etkileri 1994'ten çok daha derin ve kalıcı olmuştur. Önceki bölümde ortaya konduğu gibi, kriz sonrası büyüme döneminde ise işsizliği azaltacak kadar istihdam yaratılamamış, büyüme verimlilik artışı ve düşen reel ücretler ile finanse edilmiştir.

Diğer taraftan, reel kazançlar azalmasına rağmen, çalışanların verimliliğindeki artışı açıklama yolunda şu olasılıklar ön plana çıkmaktadır. Birincisi, çalışanların verimliliğindeki artışın teknolojik yatırımlardaki artıştan kaynaklanıyor olmasıdır. Böylece çalışan başına üretim miktarı artacaktır. İkincisi, kişi başına verimlilik artışında işsiz kalma korkusu önemli bir etkidir. Esnekleşen istihdam şartları, çalışanları işlerini kaybetme endişesi nedeniyle daha fazla çalışmaya sevk edebilir. Üçüncüsü, 2001 krizi ardından işletmelerin yüksek miktarda istihdam yaratmamaları nedeniyle kişi başına verimliliğin artmasıdır. Kriz döneminde istihdamdaki daralma, üretimdeki daralmadan düşük kalmıştır. İzleyen büyüme döneminde ise işletmeler sınırlı yeni istihdam yaratmışlardır. Son olarak ise, son yıllarda iyileşen ekonomik göstergelerin (düşen enflasyon, artan milli gelir, vb.) yanında iş zenginleştirme (çalışanlara yeteneklerine uygun olarak yeni görevler verme) uygulamaları nedeniyle kişi başına verimliliğin artmış olmasıdır. Verimlilik artışını açıklama konusunda bu varsayımlar gelecek çalışmalar için yararlı olabilir.

Kaynakça

- ARSLAN, H.B. (2007), "Büyümenin İstihdam Yaratma Sorunu," *Asomedy Dergisi*: 52-60.
- AY, A./KARAÇOR, Z. (2006), "2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16: 67-86.
- ROUSSEAU, D.M. (1996), "Changing the Deal While Keeping the Employee," *Academy of Management Executive*, 10/1: 50-51.
- TAYMAZ, E./SUIÇMEZ, H. (2005), "Türkiye'de Verimlilik Büyüme ve Kriz," *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metinleri*, 4.
- TONUS, Ö. (2007), "Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'de Dışa Açıklık ve Sanayileşme," *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17: 193-214.
- TCMB (2008), Veritabanı: (<http://evds.tcmb.gov.tr/>).
- TÜİK (2008), İstihdam Veritabanı (<http://www.tuik.gov.tr/isgucu/IstihdamRapor.do>).